

ՀՏԴ 341.2Իրավագիտություն**Մոսի ԶԱՔԱՐՅԱՆ****ԱրՊՀ իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս****E-mail: sosy21@yandex.com**

**ԶՃԱՆԱԶՎԱԾ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԻՆՏԵԳՐՈՒՄԸ ԵՎ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒ ԱՅԼ
ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ**

Ժամանակակից պայմաններում աշխարհի և ոչ մի պետություն չի կարող ապահովել իր երկրի բնականոն գործունեությունն առանց լիարժեք ու համակողմանի համագործակցության այլ պետությունների ու միջազգային կառույցների հետ: Իսկ համագործակցությունն անհրաժեշտ է բոլոր ուղղություններով՝ տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, ռազմական, իրավական, քաղաքական, դիվանագիտական և այլն: Նույնը վերաբերում է նաև դե ֆակտո կամ չճանաչված պետություններին, որոնք, սակայն, զրկված են այդ հնարավորություններից:

Բանալի բառեր՝ չճանաչված պետություններ, ՄԱԿ, համագործակցություն, ԱՀ, ՄՄՀ, Արխագիա, Հարավային Օսեթիա:

С. Захарян

В современных условиях ни одно государство мира не может обеспечить нормальное функционирование своей страны без полноценного и всестороннего сотрудничества с другими государствами и международными структурами. А сотрудничество необходимо по всем направлениям: экономическому, социальному, культурному, военному, правовому, политическому, дипломатическому и т.д. То же

самое относится к де-факто или непризнанным государствам, которые, однако, лишены этих возможностей.

Ключевые слова: непризнанные государства, ООН, сотрудничество, АР, ПМР, Абхазия, Южная Осетия

S. Zaqaryan

In modern conditions, no state in the world can ensure the normal functioning of its country without full and comprehensive cooperation with other states and international structures.

And cooperation is necessary in all directions: economic, social, cultural, military, legal, political, diplomatic, etc. The same applies to de facto or unrecognized states, which, however, are deprived of these opportunities.

Key words: Unrecognized states, UN, cooperation, RA, TMR, Abkhazia, South Ossetia.

Ժամանակակից պայմաններում աշխարհի և ոչ մի պետություն չի կարող ապահովել իր երկրի բնականոն գործունեությունն առանց լիարժեք ու համակողմանի համագործակցության այլ պետությունների ու միջազգային կառույցների հետ: Իսկ համագործակցությունն անհրաժեշտ է բոլոր ուղղություններով՝ տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, ռազմական, իրավական, քաղաքական, դիվանագիտական և այլն: Նույնը վերաբերում է նաև դե ֆակտո կամ չճանաչված պետություններին, որոնք, սակայն, զրկված են այդ հնարավորություններից: Հետխորհրդային տարածաշրջանում առկա են չորս պետական կազմավորում, որոնք ձգտում են միջազգային ճանաչման՝ Մերձդնեստրյան Մոլդովական Հանրապետությունը, Աբխազիայի Հանրապետությունը, Հարավային Օսեթիայի Հանրապետությունը և Արցախի Հանրապետությունը կամ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը: Այս ցանկին կարելի է ավելացնել համեմատաբար վերջերս իրենց անկախ հայտարարած (2014 թվականին) Դոնեցկի ու Լուգանսկի Հանրապետությունները: Աշխարհում չճանաչված պետությունների ցանկը դրանով, իհարկե, չի սահմանափակվում: Ցանկին ավելանում են այլ պետություններ, որոնք կամ ընդհանրապես ճանաչված չեն ՄԱԿ-ի անդամ որևէ երկրի կողմից, կամ մասնակի են ճանաչված ու դեռ հսկայական անելիքներ ունեն պետականության կայացման ճանապարհին:

Պետության արտաքին հարաբերությունները կարգավորող նորմատիվ բազայի հիմքն են կազմում Սահմանադրության՝ արտաքին հարաբերությունների ու միջազգային պայմանագրերի իրավաբանական ուժի մասին դրույթները, միջազգային պայմանագրերի մասին հատուկ

օրենքն ու արտաքին հարաբերությունները իրականացնող մարմնի (որպես կանոն Արտաքին գործերի նախարարություն) մասին օրենսդրությունը: Սահմանադրության նորմերը սահմանում են միջազգային իրավունքի նորմերի տեղը պետության իրավական համակարգում և կանխորոշում են միջազգային հարաբերություններում պետության մասնակցության շրջանակներն ու գործընթացը¹:

Այսպես, համաձայն Աբխազիայի Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի՝ <<Աբխազիայի Հանրապետությունը միջազգային իրավունքի սուբյեկտ է, այլ պետությունների հետ մտնում է պայմանագրային հարաբերությունների մեջ:

Միջազգային պայմանագրերի կնքման, հրապարակման, վավերացման և չեղյալ հայտարարման կարգը սահմանվում է օրենքով>>²: Իսկ Սահմանադրության 11-րդ հոդվածը հռչակում է հավատարմությունը մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի նկատմամբ:

Հարավային Օսեթիայի Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետը հռչակում է, որ միջազգային իրավունքի ու միջազգային պայմանագրերի հանրաճանաչ նորմերն ու սկզբունքները հանդիսանում են Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը: Իսկ հոդված 11-ը սահմանում է երկրի արտաքին քաղաքականության սկզբունքները՝ համընդհանուր և արդարացի խաղաղություն, փոխշահավետ համագործակցություն, կոլեկտիվ անվտանգության համակարգի միացում, միջազգային կազմակերպությունների ու այլ միությունների անդամակցում: Միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերն ու սկզբունքները, ինչպես նաև Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը հանդիսանում են այլ պետությունների հետ հարաբերությունների հիմք³:

ՄՄՀ-ի Սահմանադրության 10-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը հիմնված է

¹ St'u ГОСУДАРСТВА DE FACTO: ВНУТРЕННЕЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО О МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ И ВНЕШНИХ СНОШЕНИЯХ. КУЗЬМИН А. В., ЛИГАРОВА В. А., ЛЕОНТЬЕВА Е. О., *Theory and Practice of the restoration of rights*. 2015, Nr. 2, с. 63

² Աբխազիայի Սահմանադրություն, ընդ. 1994 թվականի նոյեմբերի 26-ին, փոփ.՝ 2014 թվականի ապրիլի 30-ին . № 3494-с-V. Աբխազիայի Հանրապետության Ազգային ժողովի պաշտոնական կայքէջ http://presidentofabkhazia.org/upload/iblock/9b1/Конституция_Республики_Абхазия_2015_03_31_13_14_23_110.pdf հղման ամսաթիվը՝ 06.06.2021/:

³ St'u՝ Հարավային Օսեթիայի Սահմանադրություն. ընդ. 2001 թվականի ապրիլի 8-ին, փոփ.՝ 2016 թվականի նոյեմբերի 30-ին. Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության Պառլամենտի պաշտոնական կայքէջ. <http://www.parliamentso.org/node/13> հղման ամսաթիվը՝ 06.06.2021/:

պետությունների ինքնիշխան հավասարության, ուժի չկիրառման, վեճերի խաղաղ կարգավորման, այլ պետությունների ներքին գործերին չմիջամտելու սկզբունքների հիման վրա: Փաստորեն, ՄՄՀ-ի Սահմանադրությունն իր համար առանձնացրել ու կարևորել է միջազգային իրավունքի որոշ հիմնարար սկզբունքներ: ՄՄՀ-ն նույնպես, ինչպես մնացած չճանաչված ու ճանաչված բազմաթիվ երկրներ, միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերն ու սկզբունքները համարում է իրենց երկրի իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը և դրանք հիմք համարում այլ պետությունների հետ հարաբերությունների հաստատման համար¹: Դոնեցկի² ու Լուգանսկի³ Սահմանադրությունները նույնպես ճանաչում ու երաշխավորում են մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները՝ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան (հոդված 12): Թայվանի Սահմանադրության⁴ 141-րդ հոդվածը հռչակում է. <<Չինաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը պետք է կառուցվի անկախության ոգով, ապավինի սեփական ուժերին ու հիմնված լինի հավասարության ու փոխադարձության սկզբունքների վրա՝ այլ պետությունների հետ բարեկամական հարաբերությունների զարգացման համար ու պահպանեն ՄԱԿ-ի պայմանագրերն ու Կանոնադրությունը՝ արտասահմանում բնակվող չինական քաղաքացիների իրավունքների ու շահերի պաշտպանության, միջազգային համագործակցությանն ու արդարադատությանը նպաստելու և ամբողջ աշխարհում խաղաղության ապահովելու նպատակով>>:

¹ Տես՝ Մերձդնեստրյան Մոլդովական Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդ. 1995 թվականի դեկտեմբերի 24-ին, փոփ.՝ 2019 թվականի օգոստոսի 30-ի դրությամբ. ՄՄՀ Գերագույն խորհրդի պաշտոնական կայքէջ. <http://vspmr.org/legislation/constitution/> /հղման ամսաթիվը՝ 08.06.2021/

² Տես՝ Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդ.՝ 2014 թվականի մայիսի 14-ին, փոփ.՝ 2020 թվականի մարտի 6-ի դրությամբ. Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետության Արդարադատության նախարարության պաշտոնական կայքէջ՝ <https://minjust-dnr.ru/konstitutsiya-donetskoj-narodnoj-respubliki/> /հղման ամսաթիվը՝ 08.06.2021/:

³ Տես՝ Լուգանսկի Ժողովրդական Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդ.՝ 2014 թվականի մայիսի 18-ին, փոփ.՝ 2020 թվականի հունիսի 3-ի դրությամբ. Լուգանսկի Ժողովրդական Հանրապետության Ազգային խորհրդի պաշտոնական կայքէջ՝ <https://nslnr.ru/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/591/> /հղման ամսաթիվը՝ 08.06.2021/:

⁴ Տես՝ Թայվանի /Չինաստանի/ Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդ.՝ 1947 թվականի հունվարի 1-ին, փոփ.՝ 2000 թվականի ապրիլի 24-ի դրությամբ. Taiwan Documents Project <http://www.taiwandocuments.org/constitution01.htm> /հղման ամսաթիվը՝ 08.06.2021/:

Մասնակի ճանաչված Կոստովոյի Սահմանադրությունը նույնպես նախատեսում է միջազգային պայմանագրեր կնքելու ու միջազգային կազմակերպություններին անդամակցելու հնարավորությունը, որոնք ուղղված են խաղաղության, մարդու իրավունքների ու անվտանգության պահպանմանը (հոդված 10): Առանձնահատուկ ուշադրության կարիք ունի Կոստովոյի Սահմանադրության 22-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է միջազգային համաձայնագրերի անմիջական կիրառմանը: Այնտեղ, մասնավորապես, նշվում է, որ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք երաշխավորվում են միջազգային պայմանագրերով, այսուհետ երաշխավորվում են սույն Սահմանադրությամբ, կիրառվում են անմիջականորեն Կոստովոյի Հանրապետությունում և ունեն առաջնահերթություն՝ այլ օրենքների դրույթների և հասարակական գործունեության ակտերի միջև վեճի դեպքում: Դրանք են՝ 1. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը 2. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան և դրան կից լրացուցիչ արձանագրությունները 3. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային կոնվենցիան և դրան կից լրացուցիչ արձանագրությունները 4. Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի շրջանակային կոնվենցիան 5. Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիաներ 6. Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիաներ 7. Երեխաների իրավունքների մասին կոնվենցիաներ 8. Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային ու արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դեմ կոնվենցիաներ¹:

Ինչ վերաբերում է Արցախի Հանրապետությանը, ապա Սահմանադրության 13-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ <<Արցախի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունն իրականացվում է միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու նպատակով>>: ԱՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 4-րդ կետը նշում է, որ պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան: Այսինքն, մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու

¹ *Stu` Կոստովոյի Սահմանադրություն // ընդ. 2008 թվականի ապրիլի 9-ին. https://www.vfgh.gv.at/cms/vfghkongress/downloads/ru/The_Constitution_of_the_Republic_of_Kosovo_RUS.pdf*

ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան գործելու սկզբունքը ամրագրված է չճանաչված ու մասնակի ճանաչված բոլոր երկրների Սահմանադրություններում: Այս սկզբունքի ամրագրումը կապված է ոչ միայն այն փաստի հետ, որ մարդը համարվում է բարձրագույն արժեք, ու պետությունը պարտավոր է անել ամեն ինչ իր քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանելու համար, այլև այս կերպ (միջազգային պայմանագրերին միանալով ու իր երկրի իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս համարելով) չճանաչված երկրները փորձում են իրենց իդենտիֆիկացնել միջազգային հանրության հետ ու միջազգային հարաբերությունների՝ թեկուզ աննշան, բայց այնուամենայնիվ, մաս կազմել: Պետությունը, որը չունի լուրջ ֆինանսական, տնտեսական, ռազմական, թեկուզ մարդկային բավարար ռեսուրսներ, չունի ոչ մի այլ խաղաթուղթ ազդեցություն երկրից պաշտպանվելու համար (որից ձգտում են անկախության), քան պարզապես միանալ ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված պայմանագրերին ու հարկ եղած դեպքում մատնանշել, թե իրենց որ իրավունքներն է խախտվել անկախության, պետականակերտման ու միջազգային հանրության կողմից ճանաչման երկարատև ու դժվարին ճանապարհին:

Արտաքին հարաբերությունների ու միջազգային անցուղարձին ինտեգրման հաջորդ օրենսդրական մակարդակը միջազգային պայմանագրերի վերաբերյալ օրենսդրության առկայությունն է: Նշենք, որ նշված բոլոր երկրներն էլ վաղուց ունեն միջազգային պայմանագրերի մասին օրենք, որոնք գրեթե չեն տարբերվում ՄԱԿ-ի անդամ երկրների օրենսդրությունից:

Նշված օրենքով կարգավորվում են միջազգային պայմանագրերի կնքման, վավերացման, հաստատման, միանալու, ուժի մեջ մտնելու, կատարման, փոփոխման, չեղյալ հայտարարելու և դրանց հետ կապված այլ հարաբերություններ: Այսպես, Արցախի Հանրապետությունը հասցրել է նույնիսկ միջազգային պայմանագրերի մասին երեք օրենքը ընդունել՝ 2005, 2014 և 2021 թվականներին¹, Աբխազիան՝ 2007 թվականին², Հարավային

¹ Տես՝ ԱՀ իրավական տեղեկատվական համակարգ // <http://arlexis.am/>:

² Տես՝ Աբխազիայի Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Աբխազիայի Հանրապետության օրենք /ընդ. 2007 թվականի նոյեմբերի 2-ին № 1872-с-IV/ Աբխազիայի Հանրապետության նախագահի պաշտոնական կայքէջ՝

<http://presidentofabkhazia.org/upload/iblock/721>

[Закон о международных договорах Республики Абхазия 2015 03 31 13 16 32 220.pdf](#)
/հղման ամսաթիվ՝ 09.06.2021/:

Օսեթիան՝ 2007 թվականին¹, Դոնեցկը՝ 2015 թվականին², Լուգանսկը՝ 2018 թվականին³, Կոսովոն՝ 2011⁴, ՄՄՀ՝ 2016 թվականին⁵ և այլն: Ավելացնենք, նաև, որ ի հավելումն միջազգային պայմանագրերի մասին օրենքի, չճանաչված երկրներում ընդունվել են նաև դիվանագիտական ծառայության մասին օրենք, ինչպես նաև երկրի արտաքին քաղաքականությունը համակարգող մարմնի մասին օրենք ու հիմնադրվել այն իրականացնող համապատասխան մարմին, այն է՝ արտաքին գործերի նախարարություն: Հավելենք, որ չճանաչված երկրների արտաքին գործերի նախարարություններն ունեն իրենց պաշտոնական կայքէջերը, որոնք ակտիվորեն թարմացվում են, և կայքում տեղադրում են իրենց ողջ՝ նույնիսկ ամենաչնչին աշխատանքն ու ձեռքբերումները: Սահմանադրական ու օրենսդրական կարգավորումներից բացի չճանաչված երկրների միջազգային համագործակցության՝ արտաքին քաղաքականության հիմնադրույթները կարգավորվում են նաև գերատեսչական ակտերով: Նշված երկրների պետության գլուխները ևս օժտված են բավականին լայն լիազորություններով՝ այլ երկրների ու միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցություն իրականացնելու

¹ Տես՝ Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության օրենք /ընդ. 2007 թվականի դեկտեմբերի 25-ին № 89/ Հարավային Օսեթիայի Հանրապետության պառլամենտի պաշտոնական կայքէջ՝ <http://www.parliamentso.org/node/88> /հղման ամսաթիվ՝ 09,06,2021/

² Տես՝ Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետության օրենք /ընդ. 2015 թվականի հունիսի 29-ին №66-ІНС/ Государственная информационная система нормативных правовых актов Донецкой Народной Республики <https://gisnpa-dnr.ru/npa/0002-66-ihc-20150629/> /հղման ամսաթիվ՝ 09,06,2021/

³ Տես՝ Լուգանսկի Ժողովրդական Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Լուգանսկի Ժողովրդական Հանրապետության օրենք /ընդ. 2018 թվականի հոկտեմբերի 8-ին 274-ІІ / Լուգանսկի Ազգային Հանրապետության Ազգային խորհրդի պաշտոնական կայքէջ՝ <https://www.nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/6987/> /հղման ամսաթիվ՝ 09,06,2021/

⁴ Տես՝ Կոսովոյի Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Կոսովոյի Հանրապետության օրենքը /ընդ. 2011 թվականի նոյեմբերի 14-ին No. 04/L-052/ Կոսովոյի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2789> /հղման ամսաթիվ՝ 09,06,2021/

⁵ Տես՝ Մերձդնեստրի Մոլդովական Հանրապետության Միջազգային պայմանագրերի մասին Մերձդնեստրի Մոլդովական Հանրապետության օրենք /ընդ. 2016 թվականի մայիսի 24-ին № 131-3-VII/ Մերձդնեստրի Մոլդովական Հանրապետության Գերագույն խորհրդի պաշտոնական կայքէջ՝ <http://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodateljnie-akti-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-v-sfere-konstitutsionnogo-stroya-osnov-pravoporyadka-a-takje-deyatelnosti-organov-gosudarstvennoy-vlasti-i-upravleniya/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-mejdunarodnih-dogovorah.html> /հղման ամսաթիվ՝ 09,06,2021/

առումով, որոնք, որպես կանոն, կարգավորվում են Սահմանադրությամբ: Այդ լիազորությունների մեջ է մտնում՝ երկիրը միջազգային հարաբերություններում ներկայացնելը, պետության անունից միջազգային պայմանագրեր կնքելը, օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններում իրենց երկրի դիվանագիտական ներկայացուցիչներին նշանակելն ու հետ կանչելը, օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերը և հետկանչագրերը ընդունելը, ինչպես նաև ներկայացուցչական բնույթի այլ լիազորություններ իրականացնելը:

ԱՀ նախագահի 2017-2020 թվականների ծրագրի 2-րդ բաժինը վերաբերում է արտաքին քաղաքականությանն ու պաշտպանությանը, որտեղ ի սկզբանե նշված է, որ 2017-2020 թթ. որպես արտաքին քաղաքականության ոլորտի գերակա ուղղություններ կշարունակեն մնալ Արցախի Հանրապետության անկախության միջազգային ճանաչումը և ադրբեջանա-դարաբադյան հակամարտության խաղաղ կարգավորումը¹:

Իսկ այժմ տեսնենք, թե չճանաչված երկրները գործնականում ինչպես են իրականացնում միջազգային ինտեգրում ու համագործակցություն այլ պետությունների ու միջազգային կազմակերպությունների հետ: Ըստ այդմ էլ չճանաչված պետությունները պետք է համագործակցության շեշտը դնեն մի քանի ուղղությունների վրա՝ ա) ՄԱԿ-ի անդամ երկրների հետ, բ) իրենց նման այլ չճանաչված երկրների հետ, գ) միջազգային կառույցների հետ:

Ա) համագործակցությունը ՄԱԿ-ի անդամ երկրների հետ.

Չճանաչված պետությունների համագործակցությունն այլ պետությունների հետ (ՄԱԿ-ի անդամ) գլխավորապես սահմանափակվում է այն պետությունների հետ հարաբերություններ հաստատելով, որին ցանկանում են հետագայում միանալ, կամ, այլ կերպ ասած, հարաբերություններ ունեն միայն հովանավորող կամ պատրոն պետության հետ: Օրինակ, ՄՄՀ-ն, Հարավային Օսեթիան և Աբխազիան ՄԱԿ-ի անդամ երկրներից լիարժեք շփվում ու նույնիսկ դիվանագիտական կապեր ունեն միայն Ռուսաստանի Դաշնության հետ: Վերջինս ճանաչել էր Աբխազիայի և Հարավային Օսեթիայի անկախությունը դեռևս 2008 թվականին, բայց մինչ այժմ Ռուսաստանը, քաղաքական նկատառումներից ելնելով, չի շտապում այդ երկրներին իր կազմի մեջ ներառել: ՌԴ-ից բացի Աբխազիային ու Հարավային Օսեթիային ՄԱԿ-ի անդամ երկրներից ճանաչել են նաև Վենեսուելան, Նիկարագուան և Նաուրուն: Աբխազիան ու Հարավային Օսեթիան Ռուսաստանի Դաշնության հետ ունեն համագործակցության

¹ Տես՝ *Արցախի Հանրապետության նախագահի 2017-2020 թվականների ծրագիրը. Էջ 14:*

հարյուրից ավել պայմանագրեր, որոնք ներառում են հասարակական-քաղաքական կյանքի ամենատարբեր ոլորտները՝ ռազմական, առևտրային տնտեսական, սոցապահովության, գյուղատնտեսության, հանցավորության դեմ պայքարի և այլ ոլորտներ: Նիկարագուայի ու Նաուրուի հետ նույնպես ունեն համագործակցության մի քանի տասնյակ պայմանագրեր¹:

Չնայած Ռուսաստանի Դաշնությունը չի ճանաչել ՄՄՀ-ի անկախությունը, սակայն ՌԴ-ն այնտեղ ունի իր հյուպատոսությունը: ՄՄՀ-ին հաջողվել է առևտրային-տնտեսական հարաբերություններ հաստատել արևմուտքի երկրների հետ, իսկ արտաքին քաղաքականության ոլորտում համագործակցության հիմնական ջանքերն ուղղված են միջազգային ճանաչմանը²: ՌԴ-ից բացի, ՄՄՀ համագործակցության մի շարք պայմանագրեր ունի Եվրամիության հետ, որոնք գլխավորապես տնտեսական ուղղվածության են: ՄՄՀ-ն համագործակցում է նաև Մեծ Բրիտանիայի, Շվեյցարիայի, Իտալիայի ու Ֆրանսիայի հետ: Ուշադրության է արժանի այն փաստը, ՄՄՀ-ն համագործակցում է նաև (տնտեսական, կրթական, իրավական) այսպես կոչված մետրոպոլ երկրի (Մոլդովայի) հետ՝ Բրյուսելի պահանջով, մի բան, որը կատեգորիկ բացակում է չճանաչված մյուս երկրների պարագայում³:

ՄՄՀ-ի իշխանությունները, Աբխազիայի ու Հարավային Օսեթիայի նման, նույնպես իրենց երկրի ապագան տեսնում են կամ անկախ պետություն ստեղծելու կամ էլ ՌԴ-ի կազմում⁴, չնայած նախընտրելին առաջին տարբերակն է: ԼՂՀ-ի իշխանությունները ևս չեն ժխտում անկախության ճանաչումից հետո մայր Հայաստանին միանալու հնարավորությունը: Ցանկություն, որը արտահայտվել էր Արցախյան շարժման հենց սկզբում, երբ արցախցիները <<ՄԻՍՏՈՒՄ>> էին կանչում Հայաստանին:

ՄԱԿ-ի անդամ երկրներում հետխորհրդային տարածաշրջանի չճանաչված երկրներից ամենաթույլ ներկայացվածությունը ունի Լուգանսկը,

¹ St'u Односторонние международные акты государств и приграничное сотрудничество **Е.Г.Ляхов, М.Б.Бадалина, А.А. Алимов**// Вестник Московского университета МВД России N1 2011. с. 101

² St'u Атрибуты государства в непризнанной Приднестровской Молдавской Республике. Харитонов Н.И.. // Государственное управление. Электронный вестник. Выпуск № 37. Апрель 2013 г.

³ St'u Расширение <<зоны проблемной государственности>> как фактор турбулентности современного мира /на примере непризнанных государств постсоветского пространства/ .В.И. Сальников // Донецкий национальный университет. Исторический факультет. Журнал исторических, политологических и международных исследований. № 2/65/ 2018. Донецк. с. 100

⁴ Приднестровье и Абхазия попытаются вступить в Россию. Открылось совещание непризнанных государств. Газета "Коммерсантъ" №114 от 03.07.2001, стр. 2. <https://www.kommersant.ru/doc/273027>

որը իր գործունեությունը սկսեց միայն 2017 թվականին, չնայած անկախությունը հռչակել էր 2014 թվականին: Թեև Լուգանսկն ու Դոնեցկն իրենց անկախությունն Ուկրաինայից գրեթե միաժամանակ են հայտարարել, սակայն Դոնեցկի արտաքին քաղաքականության գերատեսչությունը շատ ավելի ակտիվ է գործում, քան Լուգանսկին: Միևնույն ժամանակ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Լուգանսկն ու Դոնեցկը հետխորհրդային տարածաշրջանի մյուս չճանաչված երկրների համեմատ առավել երիտասարդ են, նրանց ոչ միայն արտաքին հարաբերությունների մարմինը, այլև պետական իշխանության մյուս մարմինները ևս այնքան էլ զարգացած, չեն ու անելիքները հսկայական են: Հավելենք, որ հետխորհրդային տարածաշրջանի չճանաչված երկրներում արտաքին հարաբերությունների ոլորտում ամենից բարձր մակարդակի համագործակցությունը իրականացնում են ՄՄՀ-ն և ԼՂՀ (ոչ միայն սահմանադրական ու օրենսդրական մակարդակներով, այլև գործնականում)¹ :

Այս համատեքստում ուսանելի է մեկ այլ չճանաչված երկրի՝ Թայվանի փորձը: Թայվանը կամ Չինաստանի Հանրապետությունն իր անկախությունն է հռչակել Չինաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետությունից դեռևս 1911 թվականին և, իրավամբ, կարող է համարվել չճանաչված երկրների վետերանը: Չճանաչվածությունը, սակայն, Թայվանին չի խանգարել, որ նա տնտեսական, ռազմական ու դիվանագիտական² (այլ ոչ թե հասարակական բնույթ կրող ներկայացուցչական) կապեր հաստատի մոտ երկու տասնյակ երկրների հետ: Անշուշտ, Թայվանը ոչ միայն չճանաչված, այլև եվրոպական մի շարք երկրների համեմատ ունի բավականին բարձր տնտեսական զարգացվածության ցուցանիշ: <<Ասիական չորս վագրերից>> մեկը հանդիսացող այս երկիրը, չնայած իր տարածքով Հայաստանից մեծ է մոտ 6000 քառ. կմ-ով (ՀՀ տարածքը կազմում է 29 743 քառ.կմ, իսկ Թայվանինը՝ 35 980 քառ. կմ), սակայն բնակչությամբ այն ՀՀ-ին գերազանցում է ավելի քան 8 անգամ՝ 23 593 794 մարդ (2019թ. դրությամբ): Այն բազմաթիվ եվրոպական երկրներից ավելի մեծաքանակ բնակչություն ունի, իսկ ՀՆԱ-ի բնակչության

¹ *St u* Внешняя политика непризнанных и частично признанных государств постсоветского пространства: институциональные основания// О.В. Онопко, В.В. Загородный // Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского Философия. Политология. Культурология. Том 4 (70). 2018. № 2. с. 88.

² *St u* США – ТАЙВАНЬ: ОСОБЕННОСТИ ВОЕННЫХ СВЯЗЕЙ С НЕПРИЗНАННЫМ ГОСУДАРСТВОМ И РЕАКЦИЯ КНР. Муратшина К.Г., Романова Е. Б., Электронное приложение к <<РОССИЙСКОМУ ЮРИДИЧЕСКОМУ ЖУРНАЛУ>> 3/2018, с.6.

մեկ շնչին հասնող նոմինալ մակարդակը կազմում է 25 873 ԱՄՆ դոլար (38-րդը աշխարհում)¹ :

Կարելի է ասել, որ սրանով էլ հիմնականում սահմանափակվում է այս չճանաչված պետությունների համեմատաբար լիարժեք համագործակցությունը ՄԱԿ-ի անդամ երկրների հետ: Սակայն նշենք, որ և՛ ՄՄՀ, և՛ Արևելահայկան, և՛ Հարավային Օսեթիան, չճանաչված պետություններ լինելով հանդերձ, ունեն իրենց պաշտոնական ներկայացուցչությունները Ռուսաստանի Դաշնության մայրաքաղաք Մոսկվայում²: ԼՂՀ-ն չունի դեսպանություն կամ պաշտոնական ներկայացուցչություն ՀՀ-ում ու ոչ էլ որևէ այլ երկրում: Դրա փոխարեն նա ունի մշտական ներկայացուցչություններ: ԱՀ-ն իր մշտական ներկայացուցչություններն ունի ՀՀ-ում, ՌԴ-ում, ԱՄՆ-ում և Կանադայում (համատեղությամբ), Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Ավստրալիայում և Մերձավոր Արևելքի երկրներում³: Արցախի Ազգային ժողովը համեմատաբար ակտիվ կապեր է հաստատել Ֆրանսիայի, Բելգիայի, Բասկերի երկրի, Հունաստանի, Լիտվայի, Կանադայի և մի շարք այլ եվրոպական երկրների խորհրդարանականների հետ, ստեղծվել են միջխորհրդարանական բարեկամական խմբեր⁴: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ այս արտաքին կապերից և ոչ մեկը ուղղված չէ մարդու իրավունքների պաշտպանությանը: Նշված միջխորհրդարանական բարեկամական խմբերի, մշտական ներկայացուցչությունների գլխավոր խնդիրն է Արցախի ճանաչումը, ու բոլոր ռեսուրսներն ուղղվում են հենց այդ խնդրի լուծմանը: Նշենք, որ ՀՀ-ում առկա ԱՀ ներկայացուցչությունն ավելի շատ հյուպատոսական գործունեություն է ծավալում (ընտրությունների, քաղաքացիության, բնակեցման, սոցիալական և այլ հարցերի հետ կապված), քան լուրջ քաղաքական ինտեգրացիոն գործունեություն: Ու թեև ՀՀ և ԱՀ իշխանությունների միջև գրեթե բոլոր ոլորտներում իրականացվում է սերտ համագործակցություն (ռազմական, իրավական, դատական, կրթական, առողջապահական և այլն), սակայն դրանցից շատ քիչ ոլորտների վերաբերյալ է, որ կան պատշաճ իրավական

¹ [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_\(%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8C\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_(%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8C))

² Տես՝ ՄՄՀ-ի պաշտոնական ներկայացուցչությունը Մոսկվայում - <http://russia.gospmr.org/>

³ Այդ ներկայացուցչությունների մասին առավել մանրամասն տես ԱՀ Արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական կայքէջում՝ <http://www.nkr.am/hy/karabakh-permanent-representations>

⁴ Տես՝ Արցախի Հանրապետության Ազգային ժողովի միջխորհրդարանական կապեր, - <http://www.nankr.am/hy/14>

ընթացակարգով կնքված համագործակցության գրավոր պայմանագրեր կամ հուշագրեր:

Ի տարբերություն հետխորհրդային տարածաշրջանի չճանաչված մյուս երկրների՝ Արցախին հովանավոր երկրից՝ Հայաստանից բացի, իր աջակցությունն է ցուցաբերում նաև հայկական սփյուռքը, որը աչքի է ընկնում իր բարձր կազմակերպվածությամբ¹: Հենց հայկական սփյուռքի ջանքերի շնորհիվ է, որ ԱՄՆ մի շարք նահանգներ ճանաչել են Արցախի անկախությունը (իսկ 44-օրյա պատերազմի ժամանակ և դրանցի հետո՝ նաև մի շարք եվրոպական քաղաքներ):

Հայկական սփյուռքի ամենից հզոր օջախները կենտրոնացված են ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում ու Ռուսաստանում: Այսինքն՝ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի անդամ երկրներում, որոնք միաժամանակ նաև ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ երկրներ են: Հայկական սփյուռքը իր լոբբիստական գործունեությունն իրականացնում է հետևյալ հեղինակավոր ու ազդեցիկ կազմակերպությունների միջոցով՝ Ամերիկայի հայկական ազգային կոմիտեի (ANCA), Ամերիկայի հայկական ասամբլեայի (AAA), Ֆրանսիայի հայկական կազմակերպությունների կոորդինացիոն խորհրդի (CCAF), Ֆրանսիայում Լեռնային Ղարաբաղի աջակցության ասոցիացիայի (L'Association de Soutien au Haut-Karabagh), Ռուսաստանի հայերի միության (CAP) և այլ կազմակերպությունների միջոցով: Ավելացնենք, որ Արցախը միակ չճանաչված երկիրն է, որը ԱՄՆ Կոնգրեսի կողմից ստանում է տարեկան ֆինանսական աջակցություն (շնորհիվ ԱՄՆ-ում հայկական լոբբիստական ընկերությունների)²:

Անհրաժեշտ է նշել, որ հետխորհրդային տարածաշրջանի չճանաչված երկրներում, բացի ԼՂՀ-ից, առկա է երկքաղաքացիության ինստիտուտ Ռուսաստանի Դաշնության հետ, ինչպես նաև խաղաղապահ ուժեր (ռուսական) և երկրորդ պաշտոնական լեզու՝ ռուսերեն: Արցախի Հանրապետությունն էլ վերջերս ընդունեց Լեզվի մասին ԱՀ օրենքում փոփոխություն, համաձայն որի՝ ռուսերեն լեզվին տրվեց պաշտոնական լեզվի կարգավիճակ: Չի կարելի ասել, թե դա անհրաժեշտություն էր Արցախի ժողովրդի համար, ու դրանից ռուս խաղաղապահները կսկսեն ավելի լավ խաղաղապահել: Ոչ մի նման բան: Ուղղակի բնակչության մի մասն իրեն

¹ Սփյուռքը հայկական համայնքի առկայությունն է ՀՀ և ԱՀ սահմաններից դուրս: Ըստ տարբեր տվյալների՝ այսօրվա դրությամբ հաշվվում են մոտ 10-12 մլն սփյուռքահայեր: Այսինքն՝ արտասահմանում ապրող հայերի քանակը մի քանի անգամ ավելի մեծ է, քան հայկական երկու պետություններում՝ միասին վերցրած:

² *See u Legislative History of U.S. Assistance to NagornoKarabakh // Armenian National Committee of America*. 61 p. URL: http://www.anca.org/assets/pdf/misc/US_assistance_to_NKR.pdf /հղման ամսաթիվ 17.06.2021/:

ավելի ապահով է զգում օրենսդրական այդ փոփոխությունն ընդունելով: Ու որպես դրա շարունակություն՝ ապագայում Արցախում ռուսական նոր դպրոցներ կհիմնեն, որպեսզի ռուս խաղաղապահները այստեղ բերեն նաև իրենց ընտանիքներին: Այսինքն, ոչ միայն զինված ռուս խաղաղապահների, այլև նրանց ընտանիքների առկայությունն Արցախում տեղի բնակչության մոտ ավելի մեծ վստահություն կառաջացնի վաղվա օրվա հանդեպ, արցախցիներն իրենց ավելի անվտանգ ու ապահով կզգան: Իսկ բնակչության մի քիչ մասն էլ նախընտրում է, որ ԼՂՀ-ն միանա ՌԴ-ին քան մնա ներկա անորոշ կարգավիճակում, քանի որ ՌԴ-ի հետ անվտանգության ավելի մեծ երաշխիքներ են տեսնում: Ի դեպ, վերջին ժամանակներս ակտիվորեն սկսել են շրջանառվել Արցախի քաղաքացիներին ռուսական անձնագրեր (հատուկ նշումով) տալու մասին ասելոսները...

Իհարկե, վերջին շրջանում արցախցիներն իրավացիորեն հիմք ունեն դժգոհելու Հայաստանի Հանրապետության ինչպես ներկա, այնպես էլ նախորդ իշխանություններից՝ ԼՂՀ անկախությունը համառորեն չճանաչելու և արցախահայության ու հայաստանահայության միջև լիարժեք ինտեգրացիա չիրականացնելու համար, սակայն դա ամեննին էլ չպետք է նշանակի ռուսանալու կամ Ռուսաստանի տիրապետության տակ անցնելու համար: Չմոռանանք, որ Արցախը դարեր շարունակ, նույնիսկ Մեծ Հայքի կազմում միշտ էլ ունեցել է անկախ ու անառիկ կարգավիճակ: Իսկ խորհրդայնացումից ի վեր, պայքարում ենք միայն անկախության ու միջազգային ճանաչման համար, այլ ոչ թե որևէ երրորդ երկրի իշխանության տակ անցնելու համար...

Վերոգրյալին ավելացնենք, որ եթե խաղաղապահ ուժերը ՄՄՀ-ում, Աբխազիայում ու Հարավային Օսեթիայում տեղակայվել են վաղուց (1992 թվականից սկսած), ապա ԱՀ-ում դրանք տեղակայվեցին միայն վերջերս՝ 44-օրյա պատերազմի արդյունքում՝ նոյեմբերի 9-ի պայմանագրի հիման վրա: Այսինքն, հետխորհրդային տարածաշրջանի բոլոր չճանաչված երկրներում՝ ՄՄՀ-ում, Աբխազիայում, Հարավային Օսեթիայում ու ԼՂՀ-ում առկա են ռուսական խաղաղապահ ուժեր, ռուսերենը՝ որպես այդ երկրների երկրորդ պաշտոնական լեզու և ՌԴ քաղաքացիություն (ԼՂՀ-ում առայժմ չկա, բայց ամենայն հավանականությամբ շուտով դա էլ կլինի):

Չնայած չճանաչված երկրները ներկայացուցչություններ ունեն մի շարք երկրներում, սակայն դրանք ունեն յուրահատուկ իրավաբանական կարգավիճակ: Այն է, չճանաչված պետության տեսանկյունից լինելով արտգործնախարարության ենթակառուցվածք կամ դիվանագիտական ներկայացուցչություն՝ հյուրընկալ երկրում դրանք ունեն ոչ կառավարական կամ հասարակական կազմակերպության կարգավիճակ:

Համապատասխան ռեսուրսների անբավարարության պատճառով չճանաչված երկրների համագործակցության ոլորտները սահմանափակ են ու մակերեսային, բացակայում են ոլորտային համագործակցությունները մարդու իրավունքների ոլորտում: Համագործակցության բոլոր ոլորտներն առավելապես ուղղված են այդ երկրների միջազգային իրավական ճանաչմանը, քան մարդու իրավունքների պաշտպանությանը:

Բ) Չճանաչված երկրների համագործակցությունն այլ չճանաչված երկրների հետ.

Հետխորհրդային տարածաշրջանի չճանաչված երկրները՝ Մերձդնեստրյան Մոլդովական Հանրապետությունը, Աբխազիան, Հարավային Օսեթիան ու Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը, որոնք որպես այդպիսին (ինքնահռչակ կամ չճանաչված) դարձան ԽՍՀՄ փլուզումից հետո, իրենց անկախությունը հռչակելուց հետո ձեռնամուխ եղան միմյանց միջև համագործակցություն հաստատելուն: Ստեղծվեց Չճանաչված պետությունների միությունը (համագործակցությունը) (ռուսերեն՝ Союз непризнанных государств, СНГ-2): Սկզբնական շրջանում այդ չորս երկրից բացի, կազմում մտնում էին նաև Սերբական Հանրապետությունը (Բոսնիա և Հերցեգովինայի տարածքում էր ձևավորվել) և Սերբական Կրաինան (Խորվաթիայի տարածքում էր ձևավորվել): Սերբական Կրաինան Խորվաթիային էր միացել 1995 թվականի ամռանը, իսկ Սերբական Հանրապետությունը Դայտոնյան համաձայնագրի արդյունքում (1995 թվականի նոյեմբեր) ստացել է պետական կազմավորման կարգավիճակ Բոսնիա և Հերցեգովինայի կազմում: Այդ ժամանակ էլ երկու պետություններն էլ մեխանիկորեն դադարեցրին իրենց անդամակցությունը Չճանաչված պետությունների միությանը¹:

Հիմնադրման սկզբնական շրջանում (գաղափարը՝ 1992 թվական, իսկ գործնականում՝ 2001 թվական) Չճանաչված պետությունների միությունը, որը որպես կազմակերպություն խիստ պայմանականորեն կարելի է այդպես ասել, բավականին ակտիվ գործունեություն էր իրականացնում, ու հաճախակի էին հանդիպումները պետության գլուխների ու արտգործնախարարների մակարդակով: Սակայն ժամանակի ընթացքում շփումները միայն նվազեցին: Այդ գործում իր դերը կատարեցին համագործակցության անդամ պետությունների միջև ընդհանուր սահմանի բացակայությունը, սահմանադիր փաստաթղթի ու մշտապես գործող մարմնի բացակայությունը և այլ օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ գործոններ, որոնք էլ հանգեցրին այդ համագործակցության դադարեցմանը: Սակայն համագործակցությունն իսպառ չի դադարել: Շարունակվում են

¹ Տե՛ս <https://ru.wikipedia.org/wiki>

հանդիպումներն օմբուդսմենների ու բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ղեկավարների մակարդակով, ինչպես նաև պառլամենտական ու նախագահական ընտրությունների ժամանակ նշված երկրներում հրավիրվում են դիտորդական խմբեր: Արցախը կապեր է հաստատել նաև Իսպանիայի հյուսիսում ինքնավարության կարգավիճակ ունեցող Բասկերի երկրի հետ: Աբխազիան, Հարավային Օսեթիան ու ՄՄՀ-ն միմյանց միջև վաղուց ունեն դիվանագիտական կապեր, իսկ Աբխազիան ու Հարավային Օսեթիան փոխադարձաբար ճանաչել են նաև միմյանց անկախությունները:

Գ) Համագործակցությունը միջազգային կառույցների հետ

Նորահռչակ պետականության կայացման գործում շատ կարևոր դեր ունի համագործակցության հաստատումը միջազգային կառույցների հետ: Գլխավոր պատասխանատու մարմինը, իհարկե, Միավորված ազգերի կազմակերպությունն է: Առաջին հերթին հենց ՄԱԿ-ը պետք է շահագրգռված լինի իր կանոնադրության դրույթների պահպանմամբ, որը ընդունվել է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից անմիջապես հետո: Եթե ՄԱԿ-ի կանոնադրության 1-ին հոդվածում նշված է, որ իր գործունեության գլխավոր նպատակն է հանդիսանում <<պահպանել միջազգային խաղաղությունն ու անվտանգությունը և այդ նպատակով արդյունավետ համախմբված միջոցներ ձեռնարկել՝ կանխելու և վերացնելու խաղաղության սպառնալիքները, ինչպես նաև ճնշելու ագրեսիայի կամ խաղաղությունը խախտող այլ գործողությունները, և խաղաղ միջոցներով, արդարության և միջազգային իրավունքի սկզբունքների հիման վրա հասնելու միջազգային վեճերի կամ խաղաղության համար վտանգավոր իրավիճակների շտկմանը կամ կարգավորմանը>>¹, ուրեմն հենց նա էլ չպետք էր թույլ տար 2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին սանձազերծված պատերազմի ծավալումը: Արցախահայության համար այս ողբերգական ժամանակաշրջանում ո՛չ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը, ո՛չ գլխավոր քարտուղարը ու ո՛չ էլ ՄԱԿ-ի պատասխանատու այլ կառույցներ, որոնց պաշտոնական լիազորությունների մեջ է մտնում ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ սահմանված նշված նպատակի իրագործումը, ոչինչ չարեցին իրենց պարտականությունները բարեխղճորեն կատարելու համար ու թույլ տվեցին հայոց ցեղասպանության շարունակությունը մեր օրերում: Նույնկերպ էլ ո՛չ ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարը, ո՛չ Մարդու իրավունքների կոմիտեն ու ոչ էլ ՄԱԿ-ի կազմում գործող մարդու

¹ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրություն. ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ. ՄԱԿ-ի միջազգային փաստաթղթերի ընտրանի և ձեռնարկ մարդու իրավունքների վերաբերյալ. Երևան, 2013. էջ13:

իրավունքների պաշտպանության պայմանագրային ու արտապայմանագրային մարմինները, ոչ մի միջոց չձեռնարկեցին՝ մարդու տարրական, կենսական իրավունքների ապահովման համար: Այս ամենը խիստ հեղինակազրկում է ՄԱԿ-ին, որը դարձել է գործիք խոշոր պետությունների ձեռքին ու վերածվել՝ կոռուպացված ու շահի հետևից ընկնող կազմակերպության (Արցախյան 44-օրյա պատերազմը դրա լավագույն օրինակ):

Մասնագետների ու հենց ՄԱԿ-ի գնահատմամբ՝ ՄԱԿ-ի կազմակերպման հնացած համակարգն՝ իր գործառույթներով ու լիազորություններով հանդերձ, թույլ չի տալիս արդյունավետորեն հաղթահարել իր առջև դրված խնդիրները: Պետությունների անհավասար ներկայացուցչությունը, միջազգային հակամարտություններին օպերատիվ արձագանքելու անհնարինությունը, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի չկայացած բարեփոխումները չեն նպաստում այս կազմակերպության հեղինակության բարելավմանը, աշխարհում նրա դերի բարձրացմանը: Այս ամենը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ ներկայումս ՄԱԿ-ը չի հանդիսանում գլոբալ անվտանգության ապահովման արդյունավետ հարթակ¹:

ՄԱԿ-ի կողմից Արցախի նկատմամբ նույն այդ անտարբերությունը կար նաև մինչև 44-օրյա պատերազմը՝ 30-ամյա <<ոչ պատերազմ, ոչ խաղաղություն>> պայմաններում: Օրինակ, 2000 թվականի սեպտեմբերին <<նոր հազարամյակի արշալույսին>>, աշխարհի 147 պետությունների ու կառավարությունների ղեկավարներ հավաքվեցին <<ՄԱԿ-ի նյույորքյան Կենտրոնական գրասենյակում՝ վերահաստատելու մեր հավատն առ կազմակերպությունն ու իր կանոնադրությունը՝ որպես առավել խաղաղ, բարգավաճ ու արդար աշխարհի կայուն հիմքեր>>, որի արդյունքում ընդունեցին ՄԱԿ-ի Հազարամյակի հռչակագիրը²: Հռչակագրում հատուկ ուշադրության արժանացան հետևյալ խնդիրները՝ խաղաղություն, անվտանգություն և զինաթափում, զարգացում և աղքատության վերացում, շրջակա միջավայրի պահպանություն, մարդու իրավունքներ, ժողովրդավարություն և պատշաճ կառավարում, խոցելի խավերի պաշտպանություն: Նշված խնդիրների լուծումը մնացին անհասանելի երազանք ոչ միայն այդ փաստաթղթում՝ որպես հոգածության հատուկ օրինակ նշված Աֆրիկայի համար, այլև չճանաչված ու մասնակի ճանաչված

¹ *Տե՛ս Особенности функционирования непризнанных государств. Авцинова Г.И., Новицкая А.А.// НАУКА И СОВРЕМЕННОСТЬ 2015 N3/5/, с. 69*

² *ՄԱԿ-ի Հազարամյակների հռչակագիր. ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ. ՄԱԿ-ի միջազգային փաստաթղթերի ընտրանի և ձեռնարկ մարդու իրավունքների վերաբերյալ, Երևան, 2013, էջ 81:*

երկրների համար: Վերջին հաշվով, հենց նրանք ունեն այդպիսի խնդիրներ, այլ ոչ թե հռչակագիրը կազմող ու ընդունող գերզարգացած երկրները՝ ԱՄՆ-ն, Եվրոպան և այլն: Եթե ՄԱԿ-ի Հազարամյակների հռչակագրում կամ էլ նրան փոխարինած 2015 թվականի սեպտեմբերի 15-ի ՄԱԿ-ի ԳԱ-ի կողմից ընդունված <<Կայուն զարգացման 2030 օրակարգ>> բանաձևում նշված խնդիրների գոնե 20-30 տոկոսը իրականացվեր Արցախում, ապա մենք կունենայինք տնտեսական զարգացվածության բոլորովին այլ՝ անհամեմատ բարձր ցուցանիշ:

Եվ, իհարկե, չճանաչված երկրների ցանկում Արցախը միակ երկիրը չէ, ում նկատմամբ շարունակաբար տիրում է քար անտարբերություն ու լռություն: Նույնը կարելի է ասել Աբխազիայի ու Հարավային Օսեթիայի դեմ վրացական ագրեսիայի ու դրա հետևանքների մասին, ինչպես նաև բազմաթիվ այլ երկրների:

Չնայած եղած բոլոր թերություններին ու թերացումներին, այդուհանդերձ, ՄԱԿ-ը համեմատաբար քիչ թե շատ հնարավարությունների տեր կազմակերպություն է ու կարող է ապահովել որոշակի երաշխիքներ անվտանգության ու համագործակցության ոլորտում: Արցախը և մյուս չճանաչված երկրները պետք է ստեղծեն մի այնպիսի կառույց, որն իր ներկայացուցչությունը կունենա ՄԱԿ-ում: Ինչպես չճանաչված երկրների ճանաչման, այնպես էլ մարդու իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, բավականին արդյունավետ ու հեռանկարային կլինի ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարին կամ Մարդու իրավունքների կոմիտեին կից չճանաչված երկրների կազմակերպություն-ներկայացուցչություն ունենալը, որը կգործի ՄԱԿ-ի հովանու ներքո: Այս կազմակերպության գործունեության իրավական հիմքը պետք է կազմի ինչպես ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը, այնպես է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, 1966 թվականի գույգ դաշնագրերը, և, իհարկե, պետք է լինի գործունեության սեփական կանոնադրություն ու նորմատիվ բազա: Նմանատիպ կազմակերպության հիմնադրումն ու գործունեությունը միանգամից մի քանի նպատակի կծառայի՝ թույլ չի տա ագրեսոր երկրի (որից անկախություն են ձգտում) զինված հարձակում, մարդու իրավունքների պաշտպանություն, միջազգային ճանաչման հեռանկարի ավելի մերձեցում, տնտեսության զարգացում՝ շնորհիվ ՄԱԿ-ի տնտեսական, սոցիալական, իրավական, մշակութային զարգացման ծրագրերի ու միջոցառումների իրականացման: Այս կազմակերպության հիմնադրումը բխում է հենց ՄԱԿ-ի կանոնադրությունից ու մարդու իրավունքների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի բոլոր կոնվենցիաների իրականացման պահանջից: Այսինքն, կշահեն բոլորը, մի

կողմից ՄԱԿ-ը կիրականցնի մարդու իրավունքների պաշտպանության ու կայուն զարգացման իր հայեցակարգը, մյուս կողմից՝ չճանաչված երկրները կապահովեն իրենց տնտեսական զարգացվածությունը, իրավագիտակցության բարձրացումը, քաղաքացիական հասարակության ու դեմոկրատական արժեքների տարածումն ու պաշտպանությունը, և, իհարկե, կբարձրացվի այդ երկրների անկախության միջազգային ճանաչման հեռանկարը: Ավելին, այս կազմակերպության ցանկում պետք է ներառել ոչ միայն հետխորհրդային, այլև այլ չճանաչված ու մասնակի ճանաչված այլ երկրներ, ինչպիսիք են Թայվանը, Կոսովոն, Կիպրոսը, Սոմալիլենդը, Արևելյան Թիմորը, Բասկերի երկիրը, Վազիրիստանը, Դոնեցկը, Լուգանսկը, Թամիլ Իլամը, Արևմտյան Սահարան, Հարավային Սուդանը և այլն, ու նմանատիպ խնդիրներ ունեցող այլ կախյալ տարածքներ: Այդօրինակ կազմակերպության հիմնադրումը ձեռնտու է բոլոր չճանաչված պետություններին՝ բոլոր առումներով: Ավելին, կարելի է նույնիսկ (իհարկե բավարար քաղաքական կամք ու ֆինանսական միջոցներ ունենալու դեպքում) ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների միջազգային հիմնարար սկզբունքների (այլ ոչ միայն ազգերի ինքնորոշման կամ տարածքային ամբողջականության) հիման վրա էլ կառուցել չճանաչված երկրների ճանաչման գործընթացը՝ նորից հիմքում ունենալով Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը 1950 թվականի Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների մասին եվրոպական կոնվենցիան, 1966 թվականի զույգ դաշնագրերը և մարդու իրավունքների ու ազատությունների վերաբերյալ այլ հիմնարար փաստաթղթեր: Վերջին հաշվով, խոսքը գնում է հասարակ մարդկանց իրենց հայրենի հողում խաղաղ երկնքի տակ ապրելու իրավունքի մասին, այլ ոչ թե զուտ հողատարածքի կամ նրան զավթելու ցանկություն ունեցող հողատերերի կամայականությունների մասին, ինչպես ստրկատիրական ժամանակաշրջանում: Իսկ սահմանադրական օրենսդրության զարգացումը, արտաքին քաղաքականության կոնցեպցիաների ու ռազմավարությունների մշակումը թույլ կտա դե ֆակտո պետություններին լինել ավելի տեսանելի ու հասկանալի համաշխարհային քաղաքականության այլ սուբյեկտների համար:

**Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական
խորհրդի անդամ, ի.գ.դ. Գ.Ս. Ղազինյանը:**